

Marko Babić

LITURGIJSKI VID NAPUTKA AD RESURGENDUM CUM CHRISTO

Kongregacija za nauk vjere objelodanila je 15. kolovoza 2016. naputak o pokapanju tijela preminulih i čuvanju pepela spaljenih pokojnika. Naputak započinje riječima *Ad resurgendum cum Christo – Da bi se suuskrsnulo s Kristom*, a odobrio ga je papa Franjo 18. ožujka 2016. Naputak uglavnom potvrđuje dosadašnje smjernice Crkvenog učiteljstva, ali i upozorava na neke nove okolnosti što ih donosi suvremeno društvo.

107
Služba Božja 1117.

NOVE OKOLNOSTI I STARA PRAKSA

Spaljivanje tijela pokojnika nije izum našega suvremenog društva, niti je jedini razlog prenapučenost urbaniziranih okolina u kojima danas živimo. Spaljivanje pokojnika prakticirali su Sumerani već u trećem tisućljeću prije Krista. U Indiji se spaljivanje mrtvaca obavlja više od tisuću godina, a redovito se prakticira i danas i to uz ustaljene religiozne obrede pune simbolike što izražava vjeru u smisao čovječje naravi i smrti te čovjekova preoblikovanja u nov oblik bivovanja nakon smrti. Praksu spaljivanja mrtvaca poznavala je i grčko-rimska kultura u vrijeme nastanka kršćanstva, ali su kršćani od početka prihvatili davnu svetopisamsku tradiciju i prakticirali ukapanje tijela u zemlju kao znak poštovanja i vjere da je čovjekovo tijelo hram Duha Svetoga te da je pokapanje tijela izraz vjere u uskrsnuće. Spaljivanje tijela pokojnika sporadično se prakticiralo i u kršćanskoj eri u vrijeme pošasti zaraznih bolesti kao sredstvo suzbijanja njihova širenja.

Najuočljivija promjena uz doživljaj smrti suvremene civilizacije očituje se u tome što današnji čovjek nema iskustva umiranja i smrti jer ljudi redovito ne umiru u vlastitoj kući, okruženi svojim najbližima pa djeca i mladi nemaju izravan doživljaj umiranja. Sve donedavno djeca su promatrala i doživljavala smrt djeda

i bake, a kasnije i roditeljā. Današnji pretijesni stanovi u višekatnicama nisu prikladni za izlaganje pokojnika nakon smrti i odavanje počasti prije ukopa. A o povorci koja bi ispratila pokojnikovo tijelo od kuće ili stana do groblja nema ni govora. Gradska prometna vreva i sveopća suvremena žurba ne dopuštaju taj znakovit oproštaj obitelji i šire zajednice od pokojnika. Tako je prva postaja što je predviđa obrednik sprovoda u gradovima potpuno iščeznula, a ubrzano iščezava i u seoskim okolinama u kojima mrtvačnice preuzimaju ulogu mjesta izlaganja pokojnikova tijela odmah nakon smrti. Ukratko, mrtvi su izgubili svoje mjesto među živima koji svjesno izbjegavaju izravan susret s mrtvima i sa smrću.

U takvom okruženju praksa spaljivanja mrtvacā sve se više širi a u mnogim zemljama dopušta je civilno zakonodavstvo, uz određene uvjete, kao što su izričita želja pokojnika ili njegova bračnog druga. Pridodamo li k tome neka idejna zastranjenja kao što su reinkarnacija, smrt kao potpuno uništenje osobe bez primisli na uskrsnuće, povratak u sveopće ništavilo prirode i svemira, itd., postaje nam jasniji povod i opravdanje objavljivanja ovoga naputka Kongregacije za bogoštovlje.

PRETHODNI DOKUMENTI CRKVENOG UČITELJSTVA

Crkva je trajno čuvala i promicala običaj pokapanja tijela, a spaljivanje dopuštala samo u iznimnim slučajevima. Prvi službeni crkveni dokument koji osuđuje praksu spaljivanja tijela pokojnika dekret je *Non pauci* objavljen 19. svibnja 1886. godine u kome se naglašava da se vjernici ne smiju učlanjivati u društva koja promiču i šire običaj spaljivanja tijela umrlih ljudi niti odrediti da se spali vlastito tijelo ili tijelo nekoga drugoga. Za prekršitelje su predviđene kazne ekskomunikacije i zabrane crkvenog sprovoda.

Dekret je izazvao polemiku u mnogim krajevima pa je Sveta stolica još iste godine 15. prosinca izdala novi dekret pod naslovom *Quoad corporum cremationem* u kome precizira neka praktična pitanja. Dekret objašnjava slučaj kada se radi o onima čija se tjelesa spaljuju ne prema vlastitoj volji, nego po volji drugih. U tom slučaju dopuštaju se crkveni obredi u kući pokojnika i u crkvi, ali ne i na mjestu spaljivanja, uvijek brinući da se izbjegne sablazan. Kad se pak radi o onima koji su vlastitom voljom izabrali spaljivanje i u tome ustrajali do smrti, njima nije dopu-

šten crkveni pogreb. U posebnim slučajevima u kojima se dođe do sumnje ili poteškoće, treba se savjetovati s ordinarijem.

Zakonik crkvenog prava 1917. g. potvrđuje već navedenu praksu u kanonu 1203: “Tjelesa preminulih vjernika moraju se pokopati i zabranjeno je spaljivati ih (§ 1); nije dopušteno ispuniti želju pokojnika koji je tražio da mu tijelo bude spaljeno (§ 2).” Odredba Sv. Oficija od 19. lipnja 1926. sažima odredbe crkvenog prava i precizira da se pepeo spaljenih pokojnika ne može čuvati na blagoslovljenom groblju. Dokument je upućen mjesnim ordinarijima s preporukom da odgovaraju vjernike od “barbarskog običaja” spaljivanja mrtvacu i potiču da smrt shvaćaju kao početak novoga života kojemu je konačan cilj uskrsnuće tijela.

Naputak Svete stolice *Piam et constantem* od 8. svibnja 1963. predstavlja značajan napredak u pozitivnoj legislaciji ovoga pitanja. Dok se dotada spaljivanje dopuštalo samo za brže otklanjanje tijela u vrijeme kuge, velikih prirodnih nesreća ili drugih javnih potreba, sada se spaljivanje dopušta iz bilo kojeg razumna razloga pod uvjetom da zahtjev za spaljivanjem nije motiviran odbacivanjem kršćanskih dogmi ili mržnjom prema Katoličkoj Crkvi. Na tako ublažen stav utjecala je obnova teologije uskrsnuća, ali i briga za uporabu slobodna zemljišta za pokapanje mrtvih. Spaljivanje mrtvacu prikazuje se kao nešto što nije u sebi zlo niti je izravno protivno kršćanskoj vjeri. Ne utječe na dušu niti je zapreka Božjoj svemoći da obnovi tijelo. Isto tako, spaljivanje samo po sebi ne niječe kršćanske dogme niti je zapreka uskrsnuću tijela.

Naputak, ipak, preporučuje da se sačuva tradicija pokapanja tijela pokojnika, a da se spaljivanje primijeni samo u istinski velikoj nuždi. Spaljivanje nije samo po sebi zabranjeno ako se njime ne želi zaniijekati učenje Crkve o uskrsnuću. Onome koji se opredijeli za spaljivanje ne smiju se uskratiti sakramenti ni javni sprovod, osim u slučaju da je to čin odbacivanja vjere Crkve. Vjernike treba poučavati da Crkva preporučuje pokapanje tijela pa se sprovodni obredi i molitve za pokojne ne smiju obavljati na mjestu gdje se obavlja kremiranje niti se prati pokojnikovo tijelo do krematorija.

To novo shvaćanje spaljivanja tijela pokojnika utjecalo je na odredbe i usmjerenje *Reda sprovoda* koji je objavljen dekretom Kongregacije za bogoštovlje 15. kolovoza 1969. godine, a uveden u uporabu 1. lipnja 1970. U 15. broju uvodnih napomena stoji: “Onima koji su odlučili da im se tijelo spali dopustit će se obred

kršćanskoga pogreba, osim ako se zna da su se za to opredijelili zbog razloga protivnih kršćanskoj vjeri.

Sprovod neka se slavi na način kakav je uobičajen u dotičnom kraju, no tako da bude jasno da Crkva daje prednost običaju ukopa jer je i sam Gospodin htio biti pokopan te da se u vjernika ne izazove sablazan ili čuđenje.

Obredi što se inače obavljaju u kapeli ili kod groba mogu se u tom slučaju obaviti u zgradi krematorija, pače, ako nema drugoga pogodna mjesta, u samoj dvorani za spaljivanje, samo neka se razborito izbjegne opasnost sablazni ili vjerskoga ravnodušja.”

Te nove pristupe spaljivanju mrtvaca treba promatrati u svjetlu razvoja teologije sprovednih obreda. Suvremeni pogledi na obrede sprovoda utemeljeni su na konstituciji Drugoga vatikanskog sabora *Sacrosanctum Concilium* br. 81 u kome se zahtijeva da se obred sprovoda obnovi tako da “jasnije izrazi vazmeni značaj kršćanske smrti i bolje odgovara prilikama i običajima pojedinih krajeva”. Time je cjelokupni obred sprovoda dobio novo teološko i antropološko usmjerenje. Crkva, slaveći sprovod pokojnika, očituje vjeru u uskrsnuće mrtvih i nadu u vječni život, ali istovremeno pokazuje i svoju skrb za pokojne te molitvom i suosjećanjem tješi uciviljenu rodbinu.

Zakonik kanonskog prava iz 1983. godine odražava smjer što dominira u obredniku sprovoda obnovljenu prema smjernicama Drugoga vatikanskog sabora pa u kanonu 1176. paragraf 3 određuje: “Crkva usrdno preporučuje da se čuva pobožni običaj pokapanja tijela preminulih; ipak ne zabranjuje spaljivanje, osim ako je izabrano zbog razloga protivnih kršćanskom nauku.”

Na temelju tih zakonskih odredaba *Katekizam Katoličke Crkve* (1992.) u izlaganju o Petoj Božjoj zapovijedi u odjeljku o poštovanju dostojanstva ljudske osobe, izlaže: “S tjelesima pokojnika treba postupati s poštovanjem i ljubavlju u vjeri i nadi uskrsnuća. Pokopati mrtve djelo je milosrđa tjelesnog. To je iskazivanje časti djeci Božjoj, hramovima Duha Svetoga... Crkva dopušta spaljivanje mrtvih tjelesa (kremiranje), ako ta odluka ne dovodi u pitanje vjeru u uskrsnuće tijela” (br. 2300 i 2301).

Kongregacija za bogoštovlje i sakramente dopustila je 1977. godine biskupima u Kanadi i Sjedinjenim Američkim Državama da mogu dopustiti sprovedne obrede i molitve za pokojne onima kojima su tijela kremirana. Razlog je pronađen u klimatskim uvjetima pojedinih krajeva gdje je zbog ekstremno niskih tempe-

ratura veoma teško iskopati grobnu jamu u zamrznutom tlu. U dopuštenju je naglašeno da se obrasci u liturgijskim obredima sprovoda trebaju prilagoditi jer se “počast iskazuje ljudskom tijelu a ne pepelu, jer je tijelo po krštenju postalo posvećeni hram Božji”.

Ista kongregacija u *Direktoriju o pučkoj pobožnosti i liturgiji* objelodanjenom 17. prosinca 2001. godine u broju 254 o ovom problemu preporučuje: “Odvajajući se od smisla mumificiranja, balzamiranja ili kremiranja, u kojima se još nalazi poimanje da smrt označuje potpuno uništenje čovjeka, kršćanska je pobožnost kao model ukopa za vjernike usvojila ukapanje u zemlju. Ono, s jedne strane, podsjeća na zemlju od koje je uzet i kojoj se sada vraća. S druge strane, priziva ukop Isusa, pšeničnog zrna, koje je pavši na zemlju donijelo mnogo roda (usp. Iv 12, 24).

Ipak, u naše vrijeme, i zbog promijenjenih okolnosti životnoga ozračja, koristi se kremiranje tijela pokojnika. Što se toga tiče, crkveno zakonodavstvo kaže: ‘Onima koji su odlučili da im se tijelo spali dopustit će se obred kršćanskoga pogreba, osim ako se zna da su se zato opredijelili iz razloga koji su protivni kršćanskom nauku.’ U vezi s tim izborom neka se vjernici potiču da ne čuvaju u kući pepeo svojih rođaka, već da ga ukopaju na uobičajen način sve do onda kada Bog iz zemlje uskrisi one koji u njoj počivaju, i kada more vrati svoje mrtve (usp. Otk 20, 13).”

NAPUTAK AD RESURGENDUM CUM CHRISTO

Pregled odluka i smjernica crkvenog učiteljstva kroz povijest o problemima povezanim uz obrede pokojnika čija su tijela spaljena, pomažu nam da ispravnije shvatimo odluke i smjernice u najnovijem napatku o tom pitanju. Uočit ćemo da se i najnovije smjernice i odredbe svrstavaju u slijed crkvene predaje koja je očitovana na različite načine i u raznim vremenskim razdobljima.

Ovaj dokument sadržava doktrinarne i praktične smjernice, sve utemeljene na Svetome pismu i življenoj predaji Crkve. Početna rečenica, preuzeta od sv. Pavla, daje ton čitavom dokumentu: “Da bi se suuskrsnulo s Kristom, potrebno je umrijeti s Kristom, treba se iseliti iz tijela i naseliti se kod Gospodina” (2 Kor 5, 8). U tom duhu preporučuje da se vjerno čuva običaj pokapanja tijela preminulih vjernika, ali odmah iza toga naglašava da se spaljivanje “samo po sebi ne protivi kršćanskoj vjeri”.

Budući da se praksa spaljivanja mrtvacā umnogome proširila, a istodobno se šire nove ideje suprotne vjeri Crkve, bilo je potrebno na to upozoriti i donijeti praktične napatke. U tom nastojanju dokument usmjerava vjerničku pozornost na Kristovo vazmeno otajstvo muke, smrti i uskrsnuća gdje je temelj i izvor nade u uskrsnuće svakoga Kristova vjernika koji je po krštenju već uronjen u otajstvo Isusove smrti i usmjeren prema osobnom uskrsnuću u Kristu. U toj vjeri Crkva moli u jednom misnom predslavlju: “Tvojim se vjernima, Gospodine, život mijenja a ne oduzima. I pošto se raspadne dom ovozemnoga boravka, stječe se vječno prebivalište na nebesima.”

112

U toj vjeri Crkva snažno preporučuje da se tijela preminulih pokapaju jer je pokapanje preminulih “najprikladniji oblik izražavanja vjere i nade u uskrsnuće tijela”, kako nas poučava Katekizam Katoličke Crkve. Time se ujedno naglašava uzvišeno dostojanstvo ljudskog tijela kao sastavnog dijela osobe.

Dokument upozorava na pogrješna poimanja smrti koja se redovito povezuju uz običaje spaljivanja tijela preminulih. To su “smrt kao konačno uništenje osobe, bilo kao trenutak njezina stapanja s Majkom prirodom ili sa svemirom, bilo kao etapa u procesu reinkarnacije, bilo kao izbavljenje iz tamnice tijela”. Očito je da te i njima slične ideje nisu spojive s pravom kršćanskom vjerom u uskrsnuće i vječni život.

U 4. broju ovoga napatka ponavlja se dopuštenje iz 1963. godine da se može pripustiti spaljivanje tijela preminulih iz higijenskih, ekonomskih ili društvenih razloga, ako taj izbor nije suprotan izričitoj volji pokojnoga vjernika. Opet se ponavlja načelo: “Crkva i dalje daje prednost pokapanju tijelā jer se time iskazuje veće poštovanje pokojnima.”

Veoma je značajno u etičko-društvenom smislu što napatka ističe: “Kad se iz opravdanih razloga izabere spaljivanje, pokojnikov se pepeo mora redovito čuvati na svetom mjestu, to jest na groblju ili, ako je to slučaj, u nekoj crkvi ili na prostoru koji je mjerodavna crkvena vlast namijenila upravo toj svrsi.” Time se smanjuje opasnost uskraćivanja molitve rodbine za pokojnike, a brzog zaborava kad mine prvi naraštaj, i konkretnog izražavanja poštovanja.

Čuvanje pepela pokojnika u kućama i stanovima nije dopušteno, osim u teškim i izvanrednim situacijama o kojima mora prosuditi mjesni ordinarij u dogovoru s biskupskom konferencijom. Uz to zanimljiva je i zabrana dijeljenja pepela članovima obitelji i rodbine.

Zabranjuje se “prosipati pepeo u zrak, na tlo ili u vodu ili na neki drugi sličan način”, a izričito je naveden i idejni razlog: “Da bi se izbjegla svaka vrsta panteističke, naturalističke ili nihilističke dvosmislenosti.” Isto značenje ima i zabrana da se kremirani pepeo čuva u nakitima i drugim sličnim predmetima. Takvi su običaji suprotni kršćanskoj vjeri i predaji iskazivanja poštovanja pokojnima.

I na kraju, u zadnjem broju, naputak sažima i ponavlja kada se mora uskratiti sprovod pokojniku koji je dopustio spaljivanje i prosipanje vlastita pepela u prirodi kada je to učinjeno “zbog razloga protivnih kršćanskoj vjeri”. Ako je učinjeno iz nekih drugih razloga, može se barem tolerirati. I dalje ostaje znakovit ideal: pokapanje tijela.

ZNAKOVITOST SMRTI I UKOPA

Kršćanski obredi promatraju smrt i ukop kao znakovit dio otajstvene povezanosti s Isusovim pashalnim otajstvom što se odigrava u prijelazu od smrti preko ukopa do slavnog uskrsnuća. To izražavamo u mnogim obredima tijekom liturgijske godine i u slavljinama pojedinih sakramenata i sakramentala. Prisjetimo se nekih.

U svečanom slavlju Uskrsnog bdjenja, kod blagoslova krsne vode, svećenik, dok zaranja uskrsnu svijeću u vodu, moli da “oni koji s Kristom po krštenju budu ukopani u smrt, neka s njime ustanu na život”. Ista se molitva ponavlja i svaki put kod blagoslova vode prije krsnog pranja. U obredu obnove krsnih obećanja za vrijeme vazmenog bdjenja svećenik podsjeća vjernike “da smo po vazmenom otajstvu u krštenju zajedno s Kristom ukopani da bismo s njime živjeli novim životom”.

Ideja pokapanja i uskrsnuća s Kristom ponavlja se više puta u misnim tekstovima uskrsnog vremena ističući otajstvenu povezanost vjernikā s Kristovim pashalnim otajstvom. Tako ulazna pjesma za misu u subotu trećeg i petog vazmenog tjedna glasi: “S njime ste suukopani u krštenju, u njemu ste i suuskrsnuli po vjeri u snagu Boga koji ga uskrisi od mrtvih!”

U obredu sprovoda na više se mjesta izravno navodi pokapanje tijela kao znak iščekivanog uskrsnuća na novi život. Obrednik na početku sprovodne mise predlaže svećeniku da potakne vjernike “ovim ili sličnim riječima: Okupili smo se u kući Božjoj da pokraj tijela ovoga pokojnika ispovjedimo vjeru da vidljiva

smrt život ne oduzima, nego ga Kristovim uskrsnućem od mrtvih mijenja na bolje”.

U posljednjoj preporuci i oprostaju od pokojnika na kraju sprovodne mise svećenik se obraća okupljenim vjernicima: “Kao vjernici izvršavamo dužnu službu sahranjivanja ljudskog tijela. S pouzdanjem se pomolimo Bogu, kojemu sve živi, da uskrisi tijelo ovoga našega brata što ga raspadljiva ukopavamo i zapovjedi da mu se duša pridruži svetima i vjernima... njegovo tijelo mi predajemo zemlji da se vrati onamo odakle je uzeto.”

U pjesmi posljednje preporuke i oprostaja dominira responzorij: “Vjerujem da Otkupitelj moj živi i da ću u posljednji dan uskrsnuti iz zemlje; I u tijelu svojem vidjet ću Boga, Spasitelja svoga.” A blagoslov groba prije ukopa pokojnikova tijela započinje zazivanjem Krista Gospodina “koji je tri dana počivao u grobu i tako posvetio grobove svih koji vjeruju. Otada ova počivališta ljudskih tijela bude i nadu u uskrsnuće”.

U završenoj molitvi kod groba, svećenik – između ostaloga – moli Boga “da se u svojoj dobroti dostoji pogledati i blagosloviti ovaj grob što je pripremljen za ukop tijela tvoga sluge. Dok mu smrtno tijelo u nj polažemo, neka mu duša u raj bude primljena”.

Svi navedeni primjeri obrazaca što prate sprovodne obrede opravdavaju želju Crkve koja preferira pokapanje tijela, a spaljivanje pripušta samo u izvanrednim slučajevima. Na planu znaka spaljivanje udaljava od vjere u uskrsnuće, a pokapanje je približava u duhu Pavlovih riječi: “Iseliti se iz tijela i naseliti kod Gospodina” (2 Kor 5, 8).